

JANUSZ R. BUDZIŃSKI
(PIOTRKÓW TRYBUNALSKI)

Zasoby internetowe w badaniach nad polityką zagraniczną Rosji za panowania Mikołaja II

1. Wprowadzenie; 2. Zasoby źródłowe do tematu; 3. Znaczenie zasobów internetowych; 4. Internetowy dostęp do Rosyjskiej Biblioteki Narodowej i Państwowej Publicznej Biblioteki Historycznej; 5. Podsumowanie.

1

Koniec XIX i początek XX w. to okres niezwykle dynamiczny i ciekawy w historii Rosji. W 1894 r. władzę obejmuje Mikołaj II i sprawuje ją do 1917 r., kiedy zostaje zmuszony do abdykacji. W latach jego panowania Imperium Rosyjskim wstrząsają dwie rewolucje i bierze ono udział w dwóch wojnach, z Japonią na Dalekim Wschodzie i jako członek Ententy w I wojnie światowej. W tym okresie państwo rosyjskie prowadzi bardzo aktywną politykę zagraniczną, która do 1906 r. skierowana jest na Daleki Wschód, a po przegranej wojnie z Japonią wraca na teatr europejski. Wówczas uwaga dyplomacji rosyjskiej skupia się głównie na Bałkanach i przeciwstawianiu się tam wpływom Austro-Węgier i Niemiec. Lata panowania Mikołaja II to na arenie międzynarodowej zarówno sukcesy, jak i porażki. Wśród sukcesów wspomnieć można umocnienie sojuszu z Francją, zawarcie porozumienia z Wielką Brytanią i Japonią, odbudowanie prestiżu Rosji wśród ówczesnych mocarstw. Natomiast chyba najslynniejszą porażką jest tzw. kryzys aneksyjny 1908–1909 r., gdy Rosja, zmuszona do uznania aneksji Bośni i Hercegowiny przez Austro-Węgry, nie uzyskała w zamian kontroli nad cieśninami czarnomorskimi i tym samym możliwości swobodnego przeprowadzania przez nie okrętów wojennych. Ważną rolę w tych wszystkich wydarzeniach odgrywało rosyjskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych. W tym miejscu można dodać, że w latach 1894–1917 pracowano nad jego restrukturyzacją i unowocześnieniem.

W badaniach nad polityką zagraniczną Rosji należy wziąć pod uwagę, że składa się na nią kilka komponentów. Będą to zatem nie tylko kontakty z poszczególnymi krajami, podpisywane układy i porozumienia międzynarodowe, ale również

aparatu urzędniczy tworzący Ministerstwo Spraw Zagranicznych, odpowiedzialny za jego funkcjonowanie i reprezentujący państwo na zewnątrz.

Dla opracowania zagadnienia związanego z polityką zagraniczną Rosji, niezależnie od okresu, jakiego dotyczy, niezbędne jest sięgnięcie po odpowiednie materiały, na które składać się będą archiwalia, dokumenty opublikowane, prasa, pamiętniki i literatura naukowa.

2

Dla zilustrowania obszerności wyżej wspomnianego materiału, poniżej przytoczono kilka zasobów archiwalnych, dokumentów opublikowanych, literatury pamiętnikarskiej i opracowań ogólnych. Dodać można, że stały się one dla autora niniejszego artykułu podstawą przy tworzeniu publikacji dotyczących polityki zagranicznej Rosji i jej Ministerstwa Spraw Zagranicznych za panowania Mikołaja II i nie tylko.

Jeśli chodzi o archiwalia, to przede wszystkim są to zasoby Archiwum Polityki Zagranicznej Imperium Rosyjskiego (Архив Внешней Политики Российской Империи). Za przykład mogą posłużyć dokumenty z zespołu „Departament Spraw Personalnych i Gospodarczych” (Департамент Личного Состава и Хозяйственных Дел) z lat 1896–1917, z serii „Działalność MSZ” (Деятельность МИД), „Reorganizacja centralnych i zagranicznych organów MSZ” (Преобразование центральных и зарубежных установлений МИД) i „Etaty centralnych organów MSZ” (Штаты центральных установлений МИД) oraz zespołów „Kancelaria” (Канцелярия), „Tajne archiwum” (Секретный архив), „Referat chiński” (Китайский стол) i „Osobisty zespół Sazonowa” (Личный фонд Сазонова)¹.

Uzupełnieniem są archiwalia znajdujące się w Państwowym Archiwum Federacji Rosyjskiej (Государственный Архив Российской Федерации), w szczególności zespoły: „Giers A.A.” (Гирс А.А.), „Lamsdorf W.N.” (Ламздорф В. Н.), „Ministerstwo Finansów Rządu Tymczasowego” (Министерство Финансов Временного Правительства) oraz „Aleksander Guczkow” (Александр Гучков), „Związek Narodu Rosyjskiego” (Союз русского народа), „Związek 17 października” (Союз 17 октября), „Cesarz Mikołaj II” (Император Николай II) i „Pałac w Carskim Siole” (Царскосельский дворец)². Zebrane na ich podstawie informa-

¹ Kwerenda objęła ponad 200 teczek, z których na potrzeby prac: J.R. Budziński, *Polityka zagraniczna Rosji 1907–1914. Aparat decyzyjny, koncepcje, rezultaty*, Toruń 2000; *idem, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rosji w okresie panowania Mikołaja II (1894–1917). Przemiany organizacyjne*, Piotrków Trybunalski 2015 wykorzystano kilkadziesiąt. Pełny wykaz został umieszczony w bibliografii obu pozycji.

² Kwerenda objęła kilkadziesiąt teczek, których część wykorzystano w przywołanych w poprzednim przypisie pracach.

cje pozwoliły na przedstawienie kierunków polityki zagranicznej Rosji, organizacji Ministerstwa Spraw Zagranicznych (organów centralnych i przedstawicielstw zagranicznych) oraz osób pracujących w ministerstwie. Zaprezentowane zespoły stanowią niewielką część archiwaliów związanych z polityką zagraniczną Rosji za panowania Mikołaja II.

Wśród dokumentów opublikowanych wymienić można Pełny Zbiór Praw Imperium Rosyjskiego³, stenogramy III i IV Dumy Państwowej⁴ czy dokumenty Ministerstwa Spraw Zagranicznych⁵.

Literatura pamiętnikarska to przede wszystkim wspomnienia rosyjskich działaczy politycznych (Pawła Milukowa, Sergiusza Wittego, Włodzimierza Kokowcowa, Włodzimierza Suchomlinowa), w tym ministrów spraw zagranicznych (Włodzimierza Lamsdorfa, Aleksandra Izwolskiego, Sergiusza Sazonowa) i pracowników Ministerstwa Spraw Zagranicznych (Michała Taubego, Włodzimierza Łopuchina, Sergiusza Czirkina, Jurija Sołowiewa, Gieorgija Michajłowskiego, Alfonsa Hejkinga, Romana Rosena, Iwana Korostowca).

Literatura przedmiotu to opracowania i artykuły dotyczące polityki zagranicznej i Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Z opracowań wymienić można np.: В. Бовыкин, *Очерки истории внешней политики России. Конец XIX века – 1917 года*, Москва 1960; И. Бестужев, *Борба в России по вопросам внешней политики 1906–1910*, Москва 1961; А. Игнатъев, *Внешняя политика России в 1905–1907 гг.*, Москва 1986; П. Ефремов, *Внешняя политика России (1907–1914)*, Москва 1961; В. Jelavich, *St. Petersburg and Moscow: Tsarist and Soviet Foreign Policy 1814–1974*, London 1974; J.R. Budziński, *Polityka zagraniczna Rosji 1907–1914. Aparat decyzyjny, koncepcje, rezultaty*, Toruń 2000; О. Айрапетов, *Внешняя политика Российской империи (1801–1914)*, Москва 2006; П. Мультагули, *Внешняя политика Императора Николая II (1894–1917)*, Москва 2013. Z prac dotyczących samego MSZ: *Очерк истории Министерства иностранных дел 1802–1902*, Санкт-Петербург 1902; *Очерки истории Министерства Иностранных Дел России 860–1917 гг.*, Т. 1, ред. А. Сахаров, Москва 2002.

³ *Полное собрание законов Российской империи. Собрание третье*, Т. 17–33, 1897–1913 гг., Санкт-Петербург 1900–1916.

⁴ *Государственная Дума. Стенографические отчеты. Третий созыв, сессия 1–5*, Санкт-Петербург 1907–1912; *Государственная Дума. Стенографические отчеты. Четвертый созыв, сессия 1–3*, Санкт-Петербург 1912–1914.

⁵ Są to np.: *Сборник законоположений и иных титулов, служащих основанием назначения кредитов по смете расходов Министерства иностранных дел*, Санкт-Петербург 1909; *Сборник законоположений и иных титулов, служащих основанием назначения кредитов по смете расходов Министерства иностранных дел*, Петроград 1915; *Материалы по истории франко-русских отношений за 1910–1914 гг. Сборник секретных дипломатических документов бывшего Императорского российского МИД*, Москва 1922.

3

Powyższe przykłady stanowią zaledwie niewielki procent wszystkich materiałów źródłowych i opracowań, do których powinien dotrzeć badacz podejmujący problematykę polityki zagranicznej Rosji za panowania Mikołaja II. Większość z nich jest dostępna jedynie w Rosji, co stanowi utrudnienie. Dlatego też wydaje się, że ważnym elementem prowadzonych badań jest wykorzystanie możliwości, jakie oferuje pod względem dostępu do materiałów źródłowych i literatury Internet. Badacz, prowadząc kwerendę internetową, natknie się zarówno na oficjalne strony bibliotek, jak i na tzw. nieoficjalne, udostępniające zeskanowane publikacje książkowe i artykuły. Obecnie tych drugich ubywa, a zwiększa się dostępność materiałów na stronach bibliotek.

Jeśli chodzi o zasoby internetowe związane z badaniami nad polityką zagraniczną Rosji za panowania Mikołaja II, czyli dotyczące lat 1894–1917, można postawić pytanie, czy są one wystarczające dla pełnego opracowania wyżej wymienionego zagadnienia, czy raczej stanowią uzupełnienie prowadzonych tradycyjnie badań. Celem niniejszego artykułu jest również przekazanie czytelnikowi informacji, być może w sposób nieco ograniczony, do czego i gdzie może dotrzeć dzięki zasobom internetowym.

4

W artykule uwaga poświęcona zostanie przede wszystkim materiałom dostępnym na stronach dwóch bibliotek rosyjskich – Rosyjskiej Biblioteki Narodowej⁶ i Państwowej Publicznej Biblioteki Historycznej⁷. Jako uzupełnienie posłużą strona rosyjskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych⁸ i strona Książki Google⁹.

Jako pierwszy rozpatrzmy dostęp do materiałów źródłowych, czyli archiwaliów i dokumentów opublikowanych. Archiwaliów raczej nie znajdziemy. Można stwierdzić, że w tym zakresie digitalizacja dotychczas aż tak daleko się nie posuwała. Nieco lepiej jest z dokumentami opublikowanymi. W zasobach internetowych znajdziemy całość zbioru Praw Imperium Rosyjskiego, który dostępny jest

⁶ Российская национальная библиотека, <http://www.nlr.ru> [dostęp: 17.06.2017].

⁷ Государственная публичная историческая библиотека, <http://elib.shpl.ru> [dostęp: 17.06.2017].

⁸ Историко Документальный Департамент МИД России, <http://idd.mid.ru> [dostęp: 17.06.2017].

⁹ Google Książki, <https://books.google.pl> [dostęp: 17.06.2017].

na stronie Rosyjskiej Biblioteki Narodowej¹⁰. Dla określonych w tytule artykułu ram chronologicznych (panowanie Mikołaja II) uzyskujemy dostęp do dokumentów zawierających dane o rosyjskich przedstawicielstwach za granicą, o środkach finansowych przeznaczonych na pensje dla urzędników Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz rosyjskich przedstawicieli dyplomatycznych i konsularnych za granicą. Ponadto otrzymujemy informacje o strukturze MSZ i jej zmianach, np. wgląd w regulaminy konsularne.

Na stronie Rosyjskiej Biblioteki Narodowej dostępne są też stenogramy III i IV Dumy Państwowej¹¹. Są one cennym uzupełnieniem dokumentów związanych z polityką zagraniczną, ponieważ pokazują dyskusje, jakie toczyli deputowani, omawiając kierunki rosyjskiej polityki wobec innych państw. Ukazują również debaty nad proponowanymi przez MSZ zmianami w jego strukturze, zarówno wewnętrznej, jak i zagranicznej.

Ważnym źródłem są niewątpliwie kalendarze adresowe, zawierające spis urzędników wszystkich rodzajów urzędów państwowych, w tym Ministerstwa Spraw Zagranicznych¹². Znaleźć tu można oprócz imienia i nazwiska, adresy i funkcje osób zatrudnionych w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, poczynając od kancelisty, a kończąc na ministrze spraw zagranicznych.

Jeśli chodzi o inne dokumenty dotyczące MSZ i polityki zagranicznej, można znaleźć tylko niewielki procent z tych, które wcześniej ukazały się drukiem. Są to dostępne przede wszystkim na stronie Państwowej Publicznej Biblioteki Historycznej zbiory dokumentów opracowane jeszcze na początku XX w., za panowania Mikołaja II. Pierwszy z nich dotyczy porozumienia rosyjsko-japońskiego zawartego w 1907 r.¹³, drugi zawiera dokumenty związane z zawieraniem przez Rosję układami z Chinami, z lat 1889, 1891 i 1896. Dla poruszanego tu tematu istotny

¹⁰ Полное собрание законов Российской империи, http://www.nlr.ru/e-res/law_r/descript.html [dostęp: 17.06.2017].

¹¹ W katalogu (http://primo.nlr.ru/primo_library/libweb/action/search.do) można wyszukać poszczególne sesje Dumy Państwowej, spisy deputowanych, dodatki do stenogramów, przeglądy działalności komisji i oddziałów itp. Dokumenty można przeglądać za pomocą zaimplementowanej przeglądarki Vivaldi, np.: <https://vivaldi.nlr.ru/bv000001734/view#page=16> [dostęp: 17.06.2017].

¹² *Нр. Адрес-календарь. Общая роспись начальствующих и прочих должностных лиц по всем управлениям в Российской империи... [по годам]*, Санкт-Петербург 1914–1915, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/19521-na-1914-god-ch-1-2-spb-1914#page/647/mode/grid/zoom/1> [dostęp: 17.06.2017].

¹³ *Документы, касающиеся заключения между Россией и Японией общеполитического соглашения 17/30 июля 1907 года*, Санкт-Петербург 1907, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/22643#page/1/mode/grid/zoom/1> [dostęp: 17.06.2017].

będzie tom 4 obejmujący traktaty, konwencje i porozumienia zawarte w 1896 r.¹⁴ Z tego okresu pochodzi również wielotomowe dzieło opracowane przez pracownika Ministerstwa Spraw Zagranicznych Fiodora Martensa, zawierające traktaty i konwencje, jakie zawarła Rosja z innymi państwami w latach 1874–1909¹⁵.

Na wspomnianej stronie Biblioteki Historycznej dostępne są także dwie serie dokumentów, które zaczęto publikować w latach 30. i 40. XX w. Są to wielotomowe wydawnictwa opatrzone wspólnym tytułem *Stosunki międzynarodowe w epoce imperializmu 1878–1917*, zawierające dokumenty z archiwum MSZ. Pierwsze z nich składa się z trzech tomów i obejmuje lata 1900–1913¹⁶, drugie łącznie obejmuje lata 1914–1917, a na stronie dostępny jest tom 4, który zawiera dokumenty z archiwum rządu carskiego i Rządu Tymczasowego od czerwca do lipca 1914 r.¹⁷ Na stronie tej można znaleźć również materiały, które zgromadził pełniący swego czasu funkcję ministra finansów i premiera Sergiusz Witte. Dotyczą one rywalizacji rosyjsko-japońskiej, która w konsekwencji doprowadziła do wybuchu wojny lat 1904–1905¹⁸.

Wśród dostępnych w wersji elektronicznej materiałów źródłowych przydatnych w badaniach nad polityką zagraniczną znajdziemy również poszczególne tomy zbioru dokumentów zawierającego stenogramy z posiedzeń Nadzwyczajnej Komisji Śledczej Rządu Tymczasowego¹⁹. Obejmują one zapisy z przesłuchań by-

¹⁴ *Соглашения между Россией и Китаем о проведении и исправлении границ и о пограничных делах (дополнение к актам, напечатанным в изданиях МИД: „Сборник действующих трактатов, конвенций и соглашений, заключенных Россией с другими государствами”, Т. 3. 1891 г. и Т. 4. 1896 г. и „Сборник договоров России с Китаем” 1889 г.)*, Санкт-Петербург 1913, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/23800#page/5/mode/inspect/zoom/4> [dostęp: 17.06.2017].

¹⁵ Ф. Мартенс, *Собрание трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными державами*, Т. 1–16, Санкт-Петербург 1874–1909, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/2663> [dostęp: 17.06.2017].

¹⁶ *Международные отношения в эпоху империализма. 1878–1917, Серия 2. 1900–1913*, т. 18–20, Москва 1938–1940, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/9382> [dostęp: 17.06.2017].

¹⁷ *Международные отношения в эпоху империализма: документы из архивов царского и Временного правительств 1878–1917 гг., Серия 3. 1914–1917*, Москва–Ленинград 1931–1938. [Т. 4: 28 июня – 22 июля 1914 года] / подгот. к печ. Э.Д. Гримм, 1931, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/8714#page/446/mode/grid/zoom/1> [dostęp: 17.06.2017].

¹⁸ *Пролог русско-японской войны: материалы из архива графа С.Ю. Витте*, с предисл. и под ред. Б.Б. Глинского, Петроград 1916, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/16761-prolog-russko-yaponskoy-voyny-materialy-iz-arhiva-grafa-s-yu-vitte-pg-1916#page/1/mode/grid/zoom/1> [dostęp: 17.06.2017].

¹⁹ *Падение царского режима. Стенографические отчеты допросов и показаний, данных в 1917 г. в Чрезвычайной Следственной Комиссии Временного Правительства*, ред. П.Е. Щеголев, Т. 1–7, Москва–Ленинград 1924–1927, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/5011->

łego ministra spraw zagranicznych Borysa Stürmera i byłego wiceministra spraw zagranicznych Anatola Nieratowa. Rzucają one nieco światła m.in. na działalność i personel Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

Jak wynika z powyższych rozważań, liczba dokumentów dotyczących polityki zagranicznej Rosji za panowania Mikołaja II dostępnych w Internecie jest raczej niewielka. Choć poszczególne publikacje są dość obszerne, to ograniczają się bądź do krótkiego okresu, bądź do stosunków z konkretnym krajem (Japonia, Chiny). Jedynie opracowanie Martensa obejmuje większy zakres chronologiczny i merytoryczny polityki zagranicznej Rosji, z tym że są to traktaty z poszczególnymi państwami. Brakuje więc przedstawienia pewnych aspektów dotyczących czynników wpływających na wspomnianą politykę zagraniczną.

Przechodząc do literatury pamiętnikarskiej, należy również stwierdzić, że jej dostępny zasób jest skromny. Z kilku pamiętników można skorzystać na wspomnianej już stronie Państwowej Publicznej Biblioteki Historycznej. Są to wspomnienia: Sergiusza Sazonowa – ministra spraw zagranicznych Rosji w latach 1910–1916²⁰, Sergiusza Wittego – ministra finansów Rosji w latach 1892–1903 i zarazem pierwszego rosyjskiego premiera w latach 1905–1906²¹, Alfonsa Hejkinga – pracownika rosyjskiej służby konsularnej²², Iwana Korostowca – rosyjskiego przedstawiciela konsularnego i dyplomatycznego m.in. w Chinach²³ i Włodzimierza Suchomlinowa – ministra wojny w latach 1909–1915²⁴. Dodatkowo można wspomnieć o pamiętniku Bernharda von Bülowa – kanclerza Rzeszy w latach 1900–1909²⁵. W przytoczonych tu pozycjach znajdują się informacje dotyczące zarówno prowadzonej przez Rosję polityki zagranicznej, jak i spraw związanych

padenie-tsarskogo-rezhima-stenograficheskije-otcheti-doprosov-i-pokazaniy-m-l-1924-1927 [dostęp: 17.06.2017].

²⁰ С.Д. Сазонов, *Воспоминания*, Париж 1927, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/32114#page/1/mode/grid/zoom/1> [dostęp: 17.06.2017].

²¹ С.Ю. Витте, *Воспоминания. Царствование Николая II*, Т. 1, Берлин 1923, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/10546#page/1/mode/grid/zoom/1> [dostęp: 17.06.2017].

²² А. Гейкинг, *Четверть века на российской консульской службе 1892–1917. Исследования, наблюдения и предложения реформ*, Берлин 1921, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/10591-geyking-a-a-chetvert-veka-na-rossiyskoy-konsulskoy-sluzhbe-1892-1917-berlin-1921#page/1/mode/grid/zoom/1> [dostęp: 17.06.2017].

²³ И.Я. Коростовец, *Страница из истории русской дипломатии. Русско-японские переговоры в Портсмуте в 1905 г. Дневник И.Я. Коростовца, секретаря графа Витте*, Пекин 1923, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/16786#page/1/mode/grid/zoom/1> [dostęp: 17.06.2017].

²⁴ В.А. Сухомлинов, *Воспоминания Сухомлинова*, Москва–Ленинград 1926, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/27325#page/1/mode/grid/zoom/1> [dostęp: 17.06.2017].

²⁵ Б. Бюлов, *Воспоминания*, пер. с нем., Москва–Ленинград 1935, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/13712#page/1/mode/grid/zoom/1> [dostęp: 17.06.2017].

z funkcjonowaniem i strukturą Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Można uznać, że w tej chwili dostępny w formie elektronicznej jest ułamek procenta materiałów związanych z tą problematyką. Jednak widać tendencję zwyżkową.

Jeśli chodzi o literaturę naukową, z przeprowadzonej kwerendy wynika, że uda się dotrzeć do niewielu pozycji dotyczących polityki zagranicznej. Prace te znaleźć można na stronie Państwowej Publicznej Biblioteki Historycznej (np. publikacja wydana w 1902 r. na stulecie Ministerstwa Spraw Zagranicznych, poświęcona jego historii²⁶) oraz na stronie Rosyjskiej Biblioteki Narodowej²⁷.

Niektóre z monografii są udostępniane na stronie Książki Google, np. *United Government and Foreign Policy in Russia, 1900–1914* Davida M. Macdonalda²⁸ czy *Очерки истории Министерства Иностранных Дел России 1802–2002 гг.*²⁹ W tym wypadku należy się jednak liczyć z tym, że jest to dostęp ograniczony – nie wszystkie strony są wyświetlane.

Oprócz pozycji zwartych ważne dla prowadzonych badań są artykuły naukowe. Dostępne w wersji elektronicznej są np. opublikowane w czasopiśmie „Новая и новейшая история” („Nowaja i Nowiejszaja Istorija”) teksty rosyjskich historyków: Wiktorii Chewroliny poświęcony Ministerstwu Spraw Zagranicznych³⁰ i Ireny Rybaczenok o pozycji Rosji w systemie stosunków międzynarodowych powstałym po kongresie berlińskim w 1878 r.³¹

²⁶ *Очерк истории Министерства иностранных дел. 1802–1902*, Санкт-Петербург 1902, <http://elibr.shpl.ru/nodes/4731#page/14/mode/inspect/zoom/5> [dostęp: 17.06.2017].

²⁷ Электронный фонд Российской национальной библиотеки / Коллекции / Материалы по истории России, <http://lebr.nlr.ru/collections/69/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B%20%D0%BF%D0%BE%20%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B8%20%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8#scope=collection&sid=69&rid=1617> [dostęp: 17.06.2017].

²⁸ D.M. Macdonald, *United Government and Foreign Policy in Russia, 1900–1914*, Cambridge, MA – London 1992, https://books.google.pl/books?id=FgxAhr8hVcYC&printsec=frontcover&dq=Macdonald+D.+M.,+United+government+and+foreign+policy+in+Russia,+1900+%E2%80%93+1914&hl=pl&sa=X&ved=0ahUKEwjOy_f4j8XUAhWDYpoKHUyfDZEQ6AEIJAA#v=onepage&q=Macdonald%20D.%20M.%2C%20United%20government%20and%20foreign%20policy%20in%20Russia%2C%201900%20%E2%80%93%201914&f=false [dostęp: 17.06.2017].

²⁹ *Очерки истории Министерства Иностранных Дел России 1802–2002 гг.*, t. 3, *Биографии министров иностранных дел. 1802–2002 гг.*, ред. И.С. Иванов, Москва 2002, https://books.google.pl/books?id=6nXZuowp5HEC&printsec=frontcover&hl=pl&source=gb_s-atb#v=onepage&q&f=false [dostęp: 17.06.2017].

³⁰ В.М. Хевролина, *Министерство Иностранных Дел России в 1856–1878 гг.*, „Новая и новейшая история” 2002, № 4, s. 3–26, <https://dlib.eastview.com/browse/doc/4442204> [dostęp: 17.06.2017]. Artykuł dostępny za opłatą.

³¹ И.С. Рыбачёнок, *Россия в берлинской системе международных отношений. 1878–1914 годы*, „Новая и новейшая история” 2013, № 6, s. 79–100, <https://dlib.eastview.com/browse/doc/38298430> [dostęp: 18.06.2017]. Cały artykuł dostępny za opłatą.

W badaniach poświęconych polityce zagranicznej Rosji oraz historii jej Ministerstwa Spraw Zagranicznych niewątpliwie pomocne będą materiały zamieszczone na stronie internetowej samego Ministerstwa. Dotyczy to artykułów opublikowanych w elektronicznej wersji czasopisma „Дипломатический вестник” („Dyplomaticzieskij Wiestnik”³²), ale też materiałów zamieszczonych bezpośrednio na wspomnianej stronie³³.

5

Podsumowując powyższe rozważania, należy stwierdzić, że w ramach kwerendy internetowej uda się dotrzeć zarówno do materiałów źródłowych, jak i literatury naukowej. Znajdziemy więc oficjalne dokumenty rządowe, zwłaszcza rosyjskiego MSZ, pamiętniki (jak na razie w ograniczonej liczbie, ale istotne dla wskazanego w tytule zagadnienia) oraz pewien zasób opracowań i artykułów. Dodać należy, że w udostępnianiu cyfrowych wersji publikacji pierwszeństwo ma Państwowa Publiczna Biblioteka Historyczna. Rosyjska Biblioteka Narodowa ma tych zbiorów zdecydowanie mniej. Istotna jest także kwestia okresu, z jakiego pochodzą publikacje – przede wszystkim sprzed I wojny światowej, z lat 20., 30. i 40. XX w. Dostępność nowszej literatury jest niewielka zarówno na stronach obu bibliotek, jak i na stronie Książki Google.

Zasób internetowy (w tym wypadku ograniczony przede wszystkim do stron dwóch bibliotek) dotyczący polityki zagranicznej Rosji za panowania Mikołaja II jest niezbyt obfity i bazowanie tylko na nim w badaniach nie przyniosłoby odpowiednich rezultatów. Dlatego też może on obecnie stanowić jedynie uzupełnienie kwerendy tradycyjnej. Nie oznacza to jednak, że w oparciu o źródła elektroniczne nie da się opracować pewnych zagadnień związanych z rosyjską polityką zagraniczną czy samym Ministerstwem Spraw Zagranicznych.

³² W 2014 r. pod adresem http://www.mid.ru/bdomp/dip_vest.nsf/mag dostępne były następujące artykuły: Ю Басенко, О. Волкова, *Министерство иностранных дел России в 1856–1899 годах*, „Дипломатический Вестник” 2001, № 4; Ю Басенко, О. Волкова, *Министерство иностранных дел России в 1900–1917 годах*, „Дипломатический Вестник” 2001, № 5; Ю. Басенко, *Министерство иностранных дел России в 1802–1856 годах*, „Дипломатический Вестник” 2001, № 4; А. Гусева, *Посольский приказ – око всей великой России*, „Дипломатический Вестник” 2004, № 1. W czasie pisania niniejszego tekstu na stronie rosyjskiego MSZ dostępne były tylko roczniki 2015 i 2016, <http://www.mid.ru/ru/dipvestnik> [dostęp: 18.06.2017].

³³ Информационно-справочные материалы, МИД, <http://idd.mid.ru/informacionno-spravocnyye-materialy> [dostęp: 17.06.2017].

JANUSZ R. BUDZIŃSKI
(PIOTRKÓW TRYBUNALSKI)

*Zasoby internetowe w badaniach
nad polityką zagraniczną Rosji za panowania Mikołaja II*

Artykuł porusza kwestię zasobów internetowych związanych z badaniami nad polityką zagraniczną Rosji za panowania Mikołaja II. Problem rozpatrywany jest w oparciu o strony internetowe dwóch bibliotek rosyjskich – Rosyjskiej Biblioteki Narodowej i Państwowej Publicznej Biblioteki Historycznej. Uwzględniono także stronę rosyjskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych i stronę Książki Google. Omówiono dostępne materiały źródłowe i literaturę związane z polityką zagraniczną Rosji w latach 1894–1917.

Słowa kluczowe: Rosja, polityka zagraniczna, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rosji, Mikołaj II, Internet

JANUSZ R. BUDZIŃSKI
(PIOTRKÓW TRYBUNALSKI)

*Internet resources to research
into Russia's foreign policy during the reign of Nicholas II*

The article concerns Internet resources related to research into Russia's foreign policy during the reign of Nicholas II. The problem is examined on the basis of websites of two Russian libraries – the National Library of Russia and the State Public Historical Library. The website of the Russian Ministry of Foreign Affairs and the Google Books service were also taken into consideration. This provided the grounds for discussing the available source materials and literature related to the Russian foreign policy in the years 1894–1917.

Key words: Russia, foreign policy, Russian Ministry of Foreign Affairs, Nicholas II, Internet